

**ACADEMIA ROMÂNĂ**

INSTITUTUL DE FILOSOFIE ȘI PSIHLOGIE  
„CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU”

**STUDII DE ISTORIE  
A FILOSOFIEI ROMÂNEȘTI**  
**vol. VII**

Coordonator: Viorel Cernica

Ediție îngrijită de: Mona Mamulea

Aparat bibliografic de Titus Lates



**EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE**

București, 2011

# TIMP, DESTIN ȘI VOCAȚIE: RECONSTRUCȚIA CONCEPȚIEI LUI CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU DESPRE DESTIN

CORNEL-FLORIN MORARU

## 1. CONSIDERAȚII PRELIMINARE

O concepție filosofică în genere tinde ca, odată cu trecerea timpului și din cauza unor modele de interpretare deja instituite, să se rigidizeze. Ca urmare a unui astfel de fenomen, conceptele propuse de autor sunt fixate într-o structură standardizată, și gândul filosofic este privit, în întregul său, ca având o formă cu organizare inerentă fixă. Tocmai de aceea, în vederea fluidizării conceptelor, se poate vorbi despre o reconstrucție a unei filosofii astfel încât forma sa să fie descompusă și reorganizată din altă perspectivă.

O astfel de reorganizare aduce cu sine o ruptură în întregul concepției discutate și, prin intermediul acesteia, o delimitare mai mult sau mai puțin exactă a unui nucleu de claritate format din ceea ce vom numi *conceptele fundamentale în jurul cărora reconstrucția are loc*. Pe de altă parte însă, conceptele astfel delimitate sunt scoase din întregul în care inițial au fost integrate, fiind astfel, într-un anumit fel, falsificate. De aceea, ca un pas secund al oricărei reconstrucții a gândului filosofic, este nevoie de reordonarea conceptelor fundamentale într-un așa-numit *nucleu ontologic*. Abia acest nucleu *va putea legitima demersul de reorganizare a gândului original prin structurarea sa la nivel ontologic*.

Pe de altă parte însă, nu trebuie să uităm că darea de seamă specifică reorganizării este, în același timp, o *dare de rost*. Cu alte cuvinte, este intrarea într-o ordine a rostirii a ceea ce sălășluia deja ca posibilitate de interpretare în concepția filosofică dezbătută. Drept urmare, prin reorganizarea dintr-o perspectivă diferită, noi dăm seama de gândul fundamental și, în același timp, ne dăm seama de rostul respectivei filosofii. Astfel, ea este recuperată într-o ordine nouă, este re-rostită dintr-o altă perspectivă și, tocmai de aceea, reinterpretată. În acest mod, concepția reconstruită își poate lărgi orizontul de aplicabilitate prin aceea că ea este reintegrată într-o ordine nouă a gândirii sau, mai exact spus, ea este *revalorificată*.

Dacă acceptăm valabilitatea unei astfel de revalorificări, va trebui să acceptăm și faptul că *nucleul ontologic* astfel delimitat nu se rezumă la o simplă *exegeză*. Prin reorganizare, nucleul ontologic vine să scoată în evidență o nouă

structură a gândului original. El pune în lumină ceea ce, din perspectiva exegezei „obiective”, adesea rămâne ascuns, lămurind astfel în mod ontologic întreg orizontul în care se înscrie concepția discutată. Astfel, reconstrucția constă tocmai în efortul de reorganizare și resemantizare a conceptelor fundamentale *extrase* din concepția originală.

Așadar, scopul eseului de față este acela de a reorganiza concepția privitoare la destin a lui Rădulescu-Motru dintr-o perspectivă fenomenologică. Pe această cale, se speră găsirea unui loc cât mai precis al ei în orizontul rostirii filosofice românești, prin revalorificarea conceptelor sale semnificative. Drept urmare, localizarea în orizontul rostirii filosofice se va face cu ajutorul conceptelor de *timp*, *destin*, *linie de destin* și *vocație*.

## 2. ELEMENTE PROBLEMATICE

În măsura în care orice reorganizare se face în jurul unor concepte considerate fundamentale, ea va pune în mod inevitabil în lumină și anumite elemente problematice ale teoriei cercetate. Întrucât acestea din urmă pot obtura gândul ce urmează a fi pus în lumină prin reconstrucție, ele trebuie indicate încă de la început, însă nu trebuie privite ca fiind în sine ne semnificative, ci doar ca elemente de care noua ordonare a gândului filosofic se poate lipsi.

Elementele problematice pe care le vom lua în considerare sunt de două feluri: primele țin de dezbaterile specifice vremurilor în care a fost scrisă cartea și care, la nivelul actual de cercetare, nu mai prezintă interes. Printre acestea se numără lungile polemici pe care le poartă Rădulescu-Motru cu teoriile științifice ce aveau trecere în perioada sa. Cercetarea amănunțită a acestora, pe lângă dezavantajul de a ne abate de la scopul pe care ni l-am fixat, nu ar fi nicidecum de ajutor în vederea reorganizării la nivel ontologic al conceptelor pe care le-am amintit.

Cel de-al doilea set de elemente ce nu vor fi luate în seamă sunt cele ce, din perspectivă fenomenologică – perspectivă pe care cercetarea de față și-o asumă în mod explicit – sunt infirmate. Astfel, discuțiile legate de *mediul vieții*, de *popor* și de *orizontul de posibilități deschis de apartenența la un popor* vor fi excluse din cercetarea de față. Prin această excludere însă, nu trebuie să se înțeleagă că respectivele ipoteze sunt considerate drept false din capul locului, în mod necritic. Într-un demers de reinterpretare sau revalorizare precum cel de față, nu urmărim delimitarea *adevărului de fals*, ci o reordonare, o rerostire a gândurilor lui Rădulescu-Motru în vederea obținerii unui nucleu ontologic funcțional cu care să putem lucra efectiv. De aceea, demersul de față nu este unul teoretic în sensul tare al cuvântului, ci unul mai degrabă practic: urmărim obținerea pe cale fenomenologică a unui *topos* care să deschidă noi posibilități de cercetare filosofică.

Pe de o parte, este clar faptul că mediul de viață și poporul pot susține un orizont de posibilitate mai mult sau mai puțin larg, și este adevărat că există un loc în ființa omului și pentru aceste structuri. Întrucât existența omului este în mod esențial determinată de posibilitățile specifice apartenenței la un popor, această

limită sau limitare dată dinainte face parte, într-un fel, din ființa omului. Întrebarea este însă dacă nu cumva apartenența la un anumit popor nu este datorată tot destinului. Nu cumva din destinul fiecărui om face parte și faptul de a se fi născut ca membru al unui popor? Nu cumva faptul de a fi membru al unui popor, ca structură de ființă a omului, este subordonat destinului? Nu cumva tocmai pentru că suntem ființări destinate, avem posibilitatea de a ne naște dintru început ca membri ai unui popor? Nu cumva orizontul de posibilități deschis de apartenența la un popor este, de fapt, o perspectivă limitată a orizontului mai larg, deschis în mod original de destin?

Dacă lucrurile stau astfel, dacă destinul este deschidere originală a ființei omului întru posibilitățile sale de a fi, atunci discuția despre popor trebuie purtată separat de cea despre destin și privită ca fiind subordonată acesteia. Drept urmare, ea trebuie exclusă din *nucleul ontologic* de care ne ocupăm. Astfel, se poate clarifica și întrebarea care îl preocupă pe Rădulescu-Motru la sfârșitul lucrării sale *Timp și destin*: Poate omul să-și făurească destinul?

Întrebarea, în structura sa, indică spre o *posibilitate de a fi* a omului, deoarece posibilitatea de făurire a destinului trebuie să-și găsească temeiul în ființa noastră. Altfel, nu ar mai fi vorba despre o posibilitate, ci despre o întâmplare, despre ceva supus hazardului. De aceea, în cazul unui răspuns pozitiv, omul ar trebui, în principiu, să-și poată făuri destinul *indiferent de poporul din care face parte*. Cu alte cuvinte, dacă stă scris în ființa omului ca acesta să poată fi făuritorul propriului său destin, atunci această posibilitate trebuie, în principiu, să fie realizabilă indiferent din ce epocă sau din ce popor face parte individul respectiv. Astfel, independența destinului față de apartenența la un popor iese în evidență cu claritate.

Numai ambiguitatea pe care o aduce cu sine acceptarea *apartenenței la un popor* ca element al ființei omului și situarea acestuia mai presus de destin l-a putut face pe Rădulescu-Motru să accepte că „fiecare om își făurește destinul întru cât face parte dintr-un popor care-și organizează în mod conștient condițiile de viață pentru viitor”<sup>1</sup>. Astfel, întrebarea privitoare la *putința omului de a-și făuri propriul destin* nu a fost dezvoltată și înțeleasă în mod ontologic, în măsura în care *faptul de a aparține unui popor* a fost înțeles de către Motru ca *fapt de a aparține unui anumit tip de popor*. Această deviere pune poporul înaintea destinului și, prin asta, face ca destinul să fie constrâns să îmbrace chipul *unui popor anume*. De aceea, posibilitatea omului de a-și făuri destinul devine subordonată orizontului de posibilități deschis de popor: într-un popor liber, omul își poate făuri destinul, însă, ca membru al unui popor neliber, el este înlănțuit. Un astfel de mod de a vedea lucrurile este infirmat în istoria popoarelor, pe parcursul căreia s-a dovedit că anumiți indivizi își pot făuri destinul chiar și în medii care oferă o gamă foarte restrânsă de posibilități.

Un alt argument ce infirmă subordonarea destinului față de un *fond disponibil* este acela că, dacă acceptăm că destinul întruchipează necesitatea imprevizibilă, așa cum însuși Motru o face, atunci această necesitate se aplică și limitării aduse de faptul de a aparține unui popor. Cu alte cuvinte, din destinul nostru face parte în

<sup>1</sup> C. Rădulescu-Motru, *Timp și destin*, București, Editura Semne, 2006, p. 235.

mod necesar însuși faptul de a fi om, cu toate limitările sale prealabile. Astfel, chiar ființa noastră este *destinată* și, ca atare, într-un anume fel, subordonată destinului. Pe de altă parte însă, această subordonare nu trebuie concepută ca fiind de o rigiditate absolută, ci, după cum vom vedea, în anumite circumstanțe apare posibilitatea ca omul să-și poată „croi” propriul destin.

În această privință, lucrurile vor apărea cu o claritate sporită atunci când vom fi reorganizat nucleul de concepte delimitat până acum. Pentru moment însă, trebuie subliniată originaritatea *destinului* în raport cu *faptul de a fi membru al unui popor*, originaritate ce decurge din faptul că destinul deschide mai întâi orizontul ce face posibilă apartenența la un popor în genere. Astfel, de la destin decurge atât posibilitatea apartenenței la un popor, cât și restul posibilităților ființei umane.

### 3. DESTINUL ȘI DESTINAȚIA

Una dintre caracteristicile esențiale ale destinului este indicată de Rădulescu-Motru ca fiind *destinația*. Realizarea destinului este *ajungerea la destinație*<sup>2</sup>, iar destinul este „forma prin care fondul organic ajunge la destinație”<sup>3</sup>. Astfel, destinul are drept „moment” esențial un „cătrec-e” numit destinație. De aceea, el „dă fiecărui om în parte un sens în mijlocul universului”<sup>4</sup>. Astfel, „darea de sens” destinală indică faptul că omul își capătă sensul tocmai pornind dinspre destin. Cu alte cuvinte, omul, ca ființare destinată, este trimis să își capete sensul în cadrul parcurgerii propriului destin. Direcția în care el este destinat este configurată de destinație, ce strânge laolaltă și rostuieste întregul orizont al umanului. Din această cauză, stă scris în ființa omului că el este ființarea destinată către o destinație.

Tocmai pentru că este *cătrec-e-ul* rostuitor al existenței umane, destinația capătă sensul unui *punct final*. Ea se configurează ca un capăt de drum, un capăt ce, abia el, întregește drumul. Înspre acest capăt, înspre această finalitate, se desfășoară însăși *substanța sufletească*<sup>5</sup> și, în această desfășurare a sa, totodată se explicitează. Dar, întrucât „viața omului nu se dislocă, ci merge spre un sfârșit”<sup>6</sup>, omul este singura ființare ce rămâne înrădăcinată tocmai în această finalitate. Celelalte ființări nu merg spre un sfârșit, ci, *fiind dislocate în esența lor, ele sunt fără loc*. Astfel, *numai omul are propriu-zis un topos al său, numai el se raportează constant la o finalitate ce îi servește, totodată, ca punct de sprijin și principiu de configurare*.

Destinația configurează un „drum” în a cărui parcurgere omul își explicitează și cunoaște ființa. „Substanța sufletească” este „subiectul” trimiterii specifice destinului, este „ce”-ul ce este trimis. Însă, pentru a avea sens discuția despre destin, „substanța” nu poate fi concepută în mod tradițional, și nici nu este concepută astfel de către

<sup>2</sup> *Ibidem*, p. 115.

<sup>3</sup> *Ibidem*.

<sup>4</sup> *Ibidem*, p. 144.

<sup>5</sup> *Ibidem*, p. 175.

<sup>6</sup> *Ibidem*.

Rădulescu-Motru: „Substanța sufletească nu se poate descompune în elemente, fiindcă ea nu este localizabilă în spațiu, ci numai determinată în devenire”<sup>7</sup>. Cu alte cuvinte, substanța sufletească, fiind determinată numai în devenire și ca devenire, se situează ea însăși în orizontul destinului<sup>8</sup>, în măsura în care tocmai destinul face posibilă ontologic devenirea<sup>9</sup>. De aceea, ea este, la rândul său, rostuită și configurată de destin.

Pe de altă parte însă, ca destinație și finalitate, acel ceva spre care este destinat omul este *moartea*; numai întrucât omul este destinat să moară se poate vorbi de destin în cazul său. De aceea, natura nu are destin; „natura nu merge spre moarte, ca omul”<sup>10</sup>. Cu alte cuvinte, *topos-ul omului este configurat de către moarte ca destinație a sa*. Prin ea, *întreg destinul omului este strâns laolaltă și rostuit*. Însă moartea este, în ordinea existenței umane, chiar *nimicul*. Dar acesta din urmă nu este luat în considerare aici ca *ceea ce aduce nimicirea*, ci el este *ceea ce strânge laolaltă și rostuieste întreaga existență umană*. Astfel, esența nimicului nu este neapărat nimicirea, ci, din contră, rostuirea, punerea în ordine. Cum ne putem însă explica acest lucru? În ce mod nimicul, în esența sa, vine să rostuiască și să dea sens întregii existențe umane? Cum dăm seama de rostul nimicului? Înainte de a continua lămurirea conceptelor fundamentale ale concepției despre destin a lui Rădulescu-Motru, trebuie să ne oprim pentru a schița un răspuns acestor întrebări.

#### 4. NIMICUL CA DESTINAȚIE ROSTUITOARE A OMULUI

Deja moartea ni s-a dezvăluit ca destinație a destinului ce rostuieste întreaga existență umană. La rândul său, această finalitate nu face parte propriu-zis din experiență, ci este irecuperabilă din punctul de vedere al existenței. Astfel, avem de-a face cu inaccesibilul ca atare, cu nedeterminatul, cu nerostibilul în genere. Tocmai de aceea, *nimicul* rostit și experiența nimicului nu pot fi calculate și prevăzute cu precizie matematică. Imposibilitatea prevederii apare deoarece o astfel de prevedere ar falsifica pe loc fenomenul, transformându-l în *ceva*. Așadar, el poate fi doar întrezărit, iar această întrezărire este ceea ce Rădulescu-Motru va numi *intuiția destinului*. Cu alte cuvinte, noi intuim destinul în măsura în care întrezărim faptul că destinația noastră este *nimicul*. Dar întrezărirea ca întrezărire nu este defel o fixare cu privirea, ci o survenire scurtă și fulgerătoare. De aceea,

<sup>7</sup> *Ibidem*, p. 44.

<sup>8</sup> Trebuie să avertizăm asupra faptului că gândul lui Rădulescu-Motru privitor la substanța sufletească trebuie și el, la rândul său, reorganizat. O astfel de reorganizare depășește însă scopurile cercetării noastre. Ceea ce urmărim este obținerea unui nucleu ontologic funcțional. Modul în care acesta va fi configurat poate diferi de modul în care teoria a fost inițial prezentată atâta timp cât el delimitează orizontul în care o astfel de teorie poate fi rostită.

<sup>9</sup> Destinul, după cum vom vedea în continuare, se temporalizează formând ceea ce am numit cele trei dimensiuni destinale ale timpului. Abia pornind de la acest timp se poate gândi ceva de genul devenirii.

<sup>10</sup> C. Rădulescu-Motru, *op. cit.*, p. 143.

*intuiția sau zărirea destinului* nu este ceva de genul unei sesizări, înțelegeri sau cunoașteri cognitive. Însă, dacă nimicul strânge laolaltă și rostuieste întreaga noastră existență, atunci înseamnă că ceea ce nimicul dă de înțeles este chiar ființa noastră. Astfel, din acest punct de vedere, *nimicul este acel ceva ce dă de gândit cu privire la sine*.

Noi părem a fi destinați de nimic către întrezărirea nimicului care dă de înțeles. Cu alte cuvinte, destinația noastră are exact felul de a fi al acelui ceva ce destinează. Dacă noi, destinați fiind, ne aflăm sensul prin finalitatea către care suntem destinați și dacă această finalitate are felul de a fi al nimicului, înseamnă că noi ne însoțim cu nimicul la fiecare pas al existenței noastre, chiar dacă facem acest lucru în mod conștient sau nu. Într-o astfel de desfășurare dătătoare de sens, *nimicul este pus în lumină ca destinație a omului ce dă de gândit cu privire la sine*. Or, această donație a nimicului, această „aruncare înapoi în sine” specifică nimicului, este condiția ca orice desfășurare și orice sens să fie posibile. Fără ceva ce *dă de gândit*, fără ceva *în fața căruia putem rămâne uimiți*, nu poate exista cu adevărat nici înțelegere de sine și nici înțelegere în genere. De aceea, întrezărirea nimicului ca survenire a intuiției destinului este ceea ce face posibilă înțelegerea de sine destinală.

Dacă așa stau lucrurile, luarea aminte asupra nimicului ca destinație rostuitoare a omului produce o modificare existențială chiar în ființa acestuia, modificare care face posibilă apariția a ceva de felul *vocației*. Aceasta din urmă, după cum vom vedea, este strâns legată de destin și poate fi gândită în calitate de *chemare a destinului* specifică *nimicului ce dă de gândit*. „Vocația, mai mult decât destinul implică însă în conceptul ei o avântare dincolo de cadrul moștenirii; ea folosește moștenirea, ca pe un sprijin, tendința ei fiind să treacă dincolo, pentru a realiza o chemare.”<sup>11</sup> Cu alte cuvinte, vocația cheamă omul să-și făurească destinul, iar modul de manifestare al acestei chemări este *avântul*.

## 5. VOCAȚIE ȘI DESTIN

Legătura dintre vocație și destin nu a fost explicit dezvoltată de către Rădulescu-Motru, și o trecere în revistă a locurilor în care se vorbește despre vocație în *Timp și destin* ne arată faptul că acest fenomen nu a fost suficient tematizat. Pornind însă de la cele observate până acum și de la textul studiat, putem articula relația dintre vocație și destin, considerând-o pe cea dintâi ca fiind *chemarea destinului*.

Pe de o parte, „destin a fost considerat numai neprevăzutul, care se prezintă cu un caracter de necesitate. A fost luat ca destin aceea ce trebuia să se întâmple, fiindcă era în natura lucrurilor să se întâmple”<sup>12</sup>. Astfel, în această ipostază,

<sup>11</sup> *Ibidem*, p. 160.

<sup>12</sup> *Ibidem*, pp. 199–200.

destinul este trimiterea către destinația necesară și imprevizibilă, iar din necesitatea și imprevizibilitatea lui decurg și implacabilitatea și neîndurarea. Cu alte cuvinte, trimiterea specifică destinului este neabătută și imposibil de evitat, chiar dacă, într-un anume fel, omul poate fi stăpân pe propriul său destin.

Pe de altă parte însă, am văzut că în cadrul acestei imprevizibilități a destinului se poate naște o întrezărire a nimicului ce dă de gândit și rostuiește. Astfel, destinul însuși își dezvăluie partea sa nevăzută: *destinul rostește o chemare prin nimicul ce dă de gândit*, iar această chemare este chiar *vocația*. Descoperindu-și vocația, omul își descoperă rostul tocmai dinspre destinația implacabilă și, ca atare, își poate lua acum destinul în propriile-i mâini, își poate făuri destinul. De aceea, făurirea destinului constă tocmai în înțelegerea faptului că pe întreaga desfășurare a vieții noi suntem însoțiți de nimic.

Ilustrarea cea mai semnificativă pentru acestea se găsește chiar în *Iliada*, unde Ahile își ia destinul în propriile mâini și își găsește vocația abia odată cu realizarea faptului că, Patrocles fiind mort, sufletul nu-l va lăsa ca, la întoarcerea acasă, să își continue viața normală<sup>13</sup>. Destinul îl cheamă la luptă, iar în această chemare el își descoperă vocația: este un războinic, iar războinic nu poate fi decât reintrând în luptă. De aceea, „*acei ce primește moartea din voia destinului este un erou*”<sup>14</sup>. Ahile este un erou pentru că *a primit voia destinului*, adică *a ascultat chemarea nimicului și și-a urmat vocația*. El a devenit astfel făuritorul propriului său destin, chiar dacă nu a putut ocoli destinația către care a fost destinat încă de la început. De aceea, ascultarea chemării destinului nu este, propriu-zis, o depășire a destinului, ci o luare aminte a posibilității destinale ce permite dobândirea libertății.

Înțeleasă în acest fel, *vocația este avântul specific oricărei chemări*. De aceea, ea este ceea ce *ne împinge* să ne hotărâm în privința posibilităților de a fi pe care le urmăm și asupra activităților în care ne implicăm. În această relație dintre destin și vocație se dezvăluie originea comună a celor două fenomene. Am văzut deja că acel ceva ce ne destinează are felul de a fi al acelui ceva către care suntem destinați. Dar dacă *chemarea* este acel ceva ce ne *împinge să facem* ceva, atunci înseamnă că acel ceva ce ne cheamă și acel ceva ce ne destinează sunt unul și același lucru. Astfel, *destinul și vocația își au ambele originea comună în nimic, ca două surveniri rostuitoare ale existenței umane*. Pe de o parte, destinul este forța ce ne trimite în mod implacabil către o destinație. Pe de altă parte, vocația este forța care ne împinge să acționăm. Diferența dintre cele două constă în faptul că ne putem urma vocația numai din clipa în care, confruntându-ne cu nimicul către care suntem destinați, ne rostuiem existența pornind de la acest nimic. Astfel, din însoțirea noastră cu nimicul se naște vocația și posibilitatea de a ne făuri propriul destin.

*Puterea specifică omului de a-și urma vocația este ceea ce, în genere, numim putere personală. Avântul ce se face resimțit atunci când puterea personală oferă posibilitatea luării aminte la chemarea destinului are felul de a fi al unei puneri-*

<sup>13</sup> Homer, *Iliada*, București, Editura Paideia, 2009, XVIII, pp. 90–100.

<sup>14</sup> C. Rădulescu-Motru, *op. cit.*, p. 146.



*la-lucru a omului*. Această punere-la-lucru nu trebuie însă concepută strict în planul activităților lucrative, chiar dacă efectele sale se pot răsfrânge – și cel mai adesea chiar se răsfrâng – pe acest plan, ci este un fenomen ce vizează însăși condiția umană. De aceea, tendința *punerii-la-lucru* specifice puterii personale este o *aflare-întru-săvârșire* a omului. Cu alte cuvinte, acel ceva către care tinde vocația prin chemarea destinului este o perpetuă urmare a acestei chemări. Ea nu survine la un moment dat și nu „durează” un timp determinat, ci „a-ți urma vocația” înseamnă „a-ți clădi destinul”, iar aceasta durează atâta timp cât durează existența umană. Așadar, survenirea chemării destinului este un eveniment destinal ale cărui urmări tind să dureze și tocmai în măsura în care ele durează, omul este, în mod esențial, *punere-la-lucru* și *aflare-întru-săvârșire*.

Așa stând lucrurile, în relație cu *avântul specific vocației* și cu finalitatea necesară și neclintită a *destinului*, omul își formează propria sa traiectorie prin viață. O astfel de traiectorie este ceea ce Rădulescu-Motru numește *linie de destin*, ea incluzând în sine ordinea desfășurării „substanței sufletești”<sup>15</sup>.

## 6. LINIE DE DESTIN ȘI DESTINAȚIE

Omul, în avântarea sa către destinație, își croiește totodată o traiectorie specifică. Această traiectorie își află finalul chiar în nimic. Drept urmare, desfășurarea umană, devenirea „substanței sufletești”, lasă în urmă o *linie a destinului* care desemnează „drumul vieții noastre”: „Substanța sufletească implică, așa dar, în sine o ordine, pe care psihologii, istoricii și filosofii, ar trebui să o numească linia destinului”<sup>16</sup>. Însă, după cum am văzut, ordonarea, rostuirea lumii omului în genere, este dată, într-un mod original, de relația pe care acesta o are cu nimicul. Astfel, linia destinului este trasată de modul în care omul observă – și reacționează la – nimicul rostuitor ce dă de gândit.

*Forma acestei linii a destinului este dată de modalitatea în care omul se raportează la destinația sa și de avântarea cu care acesta răspunde chemării destinului*. Pe cât de adevărat este că „fiecare unitate sufletească vine pe lume cu linia ei de destin”<sup>17</sup>, la fel de adevărat este și că această linie este croită de *chemarea destinului* la care omul este solicitat să răspundă. Astfel, se naște posibilitatea făuririi propriului destin, care nu este, riguros vorbind, o depășire a liniei destinului, ci o săvârșire a ei. Tocmai de aceea, felul de a fi al acestei făuriri de destin este unul care nu iese de sub puterea destinului, ci omul, datorită puterii sale personale, preia controlul asupra propriului său destin. Pe de o parte, întrucât chemarea specifică vocației este tot o chemare a destinului, omul nu își depășește destinul. Pe de altă parte, întrucât omul își îndeplinește vocația, el este *autorul* propriului său destin. Nu trebuie însă să ne pierdem în această aparentă ciclicitate,

<sup>15</sup> *Ibidem*, p. 147.

<sup>16</sup> *Ibidem*, p. 17.

<sup>17</sup> *Ibidem*, p. 176.

ci trebuie să ne amintim că destinul este trimiterea implacabilă către destinație, în timp ce *vocația* provine din nimicul ce strânge laolaltă și rostuieste întreaga traiectorie a destinului.

Astfel, linia destinului nu trebuie închipuită ca un „fir al vieții”, ci trebuie gândită în mod ontologic, ca acel *τοῦτοι* ce strânge laolaltă avântul hotărârilor luate, împreună cu orizontul de posibilitate deschis de acestea. Abia în acest *τοῦτοι* poate lua naștere ceva de felul timpului. Abia acolo unde suntem împinși din spate de către propriile noastre hotărâri și unde ni se deschid în față noi orizonturi avem de-a face cu temporalitatea.

### 7. TIMPUL CA ORIENTARE ÎN CADRUL DESTINULUI

Nașterea timpului din destin are loc cu necesitate oriunde omul simte nevoia de orientare. Însă, în cazul temporalității destinale, orientarea se face după anumite evenimente destinale, nu după fiițări concrete, cum sunt limbile ceasului sau mersul soarelui. Chiar dacă omul obișnuit în viața cotidiană se poartă de parcă ar fi nemuritor<sup>18</sup>, el își amintește că „timpul trece” abia atunci când, din întâmplare, întrevede destinația. Abia atunci când „scapă ca prin urechile acului” omul își dă seama că „a mai avut zile de trăit”. Acest „a mai avea zile” este expresia destinului temporalizat. În asemenea situații, omul simte prezența destinului și își dă seama de temporalitatea originară specifică acestuia. În exemplul nostru, se deschide dimensiunea destinală a viitorului – în preajma nimicului, omului i se deschide viitorul ca un spațiu, rostuit de destin, a ceea ce stă să vină.

O altă ipostază în care destinul se temporalizează este revelarea clipelor de atingere esențială a destinului. Atunci când dintr-o simplă „întâmplare” se naște o prietenie durabilă, atunci când dintr-o simplă „întâmplare” găsim răspunsul unor probleme ce ne preocupau de mult timp și atunci când dintr-o simplă „întâmplare” noi am ajuns să fim așa cum suntem, abia atunci ne dăm seama că întâmplarea este partea „imprevizibilă” a necesității specifice destinului. Toate aceste clipe vin din *nimic*, ele nu-și găsesc nicăieri cauzalitatea și, ca atare, se sprijină pe nimic. Realizarea faptului că ceea ce suntem noi se sprijină pe *nimicul ce ne trimite către destinație* revelează dimensiunea destinală a trecutului. Nimic nu a făcut să ne naștem într-o anumită țară, nimic nu a făcut să fim ceea ce suntem, și totuși, între toate acestea, se întrevede o necesitate destinală.

Dacă trecutul destinal și viitorul destinal sunt accesibile și omului în viața cotidiană, pentru a ni se revela prezentul destinal este necesar să ne urmăm *vocația*. Prezentul, clipa în care trăim, poate fi destinală numai dacă ne însoțim cu nimicul și acționăm asumându-ne întreaga responsabilitate. În acest context, „a-ți asuma responsabilitatea” înseamnă a-ți asuma sarcina de a răspunde chemării nimicului prin avântarea specifică *vocației*. Astfel, deschiderea dimensiunii destinale a prezentului

<sup>18</sup> Omul se poartă „de parcă ar fi nemuritor” deoarece el nu întreține nicio relație cu nimicul. Moartea, destinația către care este implacabil trimis, nu este în niciun chip întrevăzută.

aduce cu sine conștientizarea finitudinii omului și asumarea unui stil de viață specific ce permite o reorientare în cadrul orizontului destinal. Deschiderea ce are loc în momentul revelării prezentului destinal are capacitatea de a transforma necesitatea specifică destinului în libertate umană. Astfel, cel ce se însoțește cu destinația și își asumă întreaga responsabilitate privitoare la chemarea destinului transformă necesitatea destinală în libertate vocațională. Cu alte cuvinte, cel ce, datorită puterii sale personale, se află-întru-săvârșire pe linia destinului, poate atinge desăvârșirea destinală ca cea mai înaltă posibilitate oferită de destin.

Pe de altă parte însă, libertatea vocațională este însă doar o formă de îndreptare către un scop, deoarece ea este doar o punere pe drum. Lucrurile par a sta astfel deoarece libertatea vocațională tinde spre desăvârșirea destinală. Însoțirea noastră cu nimicul și responsabilitatea la chemarea destinului este un drum care, odată început, devine o continuă parcurgere. Astfel, libertatea vocațională este doar chemarea și asumarea unui stil de viață pe parcursul căruia avem speranța că, la un moment dat, ni se va deschide în față orizontul libertății. De aceea, a spune ce înseamnă „libertate” în om se poate rezuma la a analiza modul în care omul devine responsabil în fața nimicului. Pe de altă parte, însăși pornirea și parcurgerea cu stăruință a acestui drum reprezintă o modificare în însăși ființa omului: omul, din ființare destinată, devine, într-un fel, ființare ce-și alege în mod liber destinul. De aceea, el rămâne doar pe jumătate om – orice om stăruie în responsabilitatea față de chemarea destinului, întrucât își făurește singur destinul, devine *erou*.

## 8. CONCLUZII

Nucleul ontologic astfel format, având drept componente conceptele de *destin*, *vocație*, *linie de destin* și *timp*, oferă multiple posibilități de dezvoltare. În primul rând, cercetările privitoare la temporalitatea destinală se anunță a fi „profitabile” pentru mai multe domenii de studiu filosofic. Din explicitarea observațiilor făcute în cercetarea de față, se poate construi o alternativă fenomenologică la teoriile privitoare la timp deja consacrate. În mod particular, confruntarea temporalității destinale cu temporalitatea ecstatică tematizată de către Heidegger ar putea oferi noi perspective asupra acestei probleme. Pentru a ajunge însă aici, este necesară în primul rând dezvoltarea ideii de *destin* și clarificarea modului în care destinul deschide în mod original spațiul în care poate lua naștere ceva de genul *ființei umane*.

Pe de altă parte, trebuie dezvoltat în mod riguros și critic aparatul cu care o astfel de cercetare poate fi desfășurată: Care sunt, mai exact, legăturile dintre putere personală, destin și vocație? Cu ajutorul cărora „categorii” pot fi gândite aceste fenomene? Ce măsuri de precauție trebuie să ne luăm pentru ne asigurăm cercetarea și pentru a o feri de falsificări?

Toate acestea sunt întrebări firești de ordin metodologic, născute din uimirea ce ne poate cuprinde în fața *destinului* sau, mai exact spus, în fața *nimicului*.

Dezvoltarea acestor întrebări ne poate oferi o perspectivă de cercetare ce aduce gândirea lui Rădulescu-Motru în actualitate și îi oferă rostul său în filosofia românească. Dar, prin această aducere în actualitate, pe lângă deschiderea orizontului de cercetare despre care deja am vorbit, se configurează și o istorie a filosofiei românești în măsura în care perpetua aducere în actualitate a gândurilor filosofice reprezintă o condiție necesară a existenței a ceva de genul istoriei filosofiei.

Aducerea lămuritoare în actualitate, după cum am văzut, este o dare de seamă prin care concepția respectivă își găsește rostul. Dar, în același timp, găsirea rostului înseamnă includerea într-o ordine. Această ordine, oricare ar fi tipul și criteriile sale de ordonare, este, de fapt, istoria filosofiei. De aceea, probabil că în cazul filosofiei românești nu trebuie să așteptăm o ordine cronologică pentru a vorbi despre istorie, ci trebuie să regândim ceea ce a fost deja exprimat în cadrul culturii românești, lăsând astfel ordinea inerentă acestor idei să se exprime pe sine.

**ACADEMIA ROMÂNĂ**

INSTITUTUL DE FILOSOFIE ȘI PSIHLOGIE  
„CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU”

**STUDII DE ISTORIE  
A FILOSOFIEI ROMÂNEȘTI**  
**vol. VII**

Coordonator: Viorel Cernica

Ediție îngrijită de: Mona Mamulea

Aparat bibliografic de Titus Lates



**EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE**

București, 2011